

olvasmányokból meríthető élvezetet s azok minősége szerint keletkező mételet, vagy okulást behatóan jellemezte. Ugyane tárgyjal foglalkozott *Wolgast* Henrik hamburgi rektor. *Sandford* asszony a kedvenc *állatok ápolásából* meríthető erkölcsi hasznot mutatta ki. Itt kell megemlítenünk, hogy *dr. Gaal Jenő* a kongresszus elé terjesztett egyik dolgozatában az erkölcsi élvezetek iránt való érzékkel mint morálpædagogiai tényezővel foglalkozott. Munkálatában kifejtette ennek az érzéknek nagy jelentőségét, melynél fogva szükséges, hogy mindazok, kik neveléssel foglalkoznak, szerezzenek meggyőződést arról, hogy neveltjeikben megvan-e az az érzék és minő mértékben van meg? A tanítóképzés alkalmával erre a körülményre is ügyelni kellene.

GAAL JENŐ.

A LONDONI MAGYAR KULTURÁLIS KIÁLLÍTÁS ÉS TANULSÁGAI.

(Első közlemény).

A magyar pædagogia múlt évi történetében számottevő eseményt jelent a londoni magyar kulturális kiállítás, mely tanügyünk és közműveltségünk ismertetésével hasznos szolgálatot tett a magyarság ügyének. A magyar közönség egy része kezdetben nem rokonszenvesen fogadta a londoni magyar kiállítás eszméjét. Tartottak tőle, hogy az *earls-courti* magánvállalat helye nem alkalmas arra, hogy ott Magyarország a nagy világnemzet előtt bemutatkozzék, rövidnek is tartották a kiállítás rendezésére fordítható időt, de legaggasztóbb volt az a körülmény, hogy a két évtized óta fennálló régi társasággal szemben *Sepherd Bushban* egy új vállalat keletkezett, mellyel a Franco-British kiállítás szervezésén éveken át vállaltva dolgozott és milliókat költött két nagy nemzet, a francia és angol, hogy nagyot, hatalmasat alkosson, mely felülmulja mindazt, ami kiállítási téren eddig történt. Aggódtak, hogy a nagy kolosszus, mely amellet politikai és hivatalos jelleggel jött létre, agyonnyomja, teljesen háttérbe szorítja a magyar kiállítást, vagy legalább hátrányos összehasonlításra fog alkalmul szolgálni. Nem szabad tagadnunk, hogy kiállításunk elhamarkodva jött létre, hogy az idő nem volt rá épen alkalmas, hogy nem volt egységesen szervezve, az egyes osztályok minden közös kapcsolat nélkül, egymástól elszigetelten szervezték és rendezték kiállításukat, hogy közéleti munkásságunk egyik-másik ága nem volt kellően képviselve. De mindannyian, becsületes, tisztességes munkát végeztünk minden téren, s azon voltunk, hogy a ránk bízott feladatnak a súlyos körülmények között a legjobban megfeleljünk, hogy a népszerűtlen vállal-

kozás ne csak kudarcral ne járjon, hanem lehetőleg sikerrel végződjék. Kulturális osztályunk abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a magyar tanügy és kultura minden számottevő tényezője a legelső felhívó szózatra oda állott a kibontott zászló alá, készségesen ajánlotta fel munkáját a nemzeti ügy szolgálatában. Mintha érezték volna mindnyájan, hogy becsületet kell szerezni a vállalkozásnak, diadalra kell segíteni a magyar kultura munkáját. Én, aki 1900-ban a párisi kulturális kiállítást szervezni és rendezni szerencsés voltam s a mostani kiállításban mint ügyvivő-igazgató, ugyanebben a megtiszteltetésben részesültem, mondhatom, hogy nagyobb támogatást, több vállalkozást tapasztaltam most, mint akkor s gazdagabb, változatosabb, értékesebb anyag állott Londonban rendelkezésemre, mondhatom valóságos embarras de richesse-ben voltam. Kétszázötvenre rúg az egyesek és intézetek száma, kik az utóbbiak munkásaival együtt hatszáznál többen vettek részt a munkában. A kiállítás rendezésének végrehajtásában nagy segítségemre volt dr. Finály Gábor tanár úr, aki elejétől végig részt vett a munkában, a leszerelésben pedig dr. Kupcsay Felicián min. fogalmazó úr fáradozott Londonban oldalom mellett. A látogatók kalauzolásában és a kiállítás ismertetésében a minister úr által felváltva kiküldött szakemberek támogattak engemet, kik angol nyelvi és tárgyi ismereteikkel hasznos szolgálatára voltak ügyünknek. Felváltva künn voltak velem dr. Schwöder Ervin min. fogalmazó, Kunfalvi Rezső és Szerémi Alajos tanár urak. Itt ragadom meg az alkalmat, hogy hálás köszönetet mondjak mindnyájuknak együttesen és külön-külön minden egyesnek az odaadó, készséges közreműködésért.

Mikor a rendezés munkájával készen voltunk, s a kiállítás a Lord-Mayor elnöklete alatt május 9-én megnyílt, biztató jelek mutatkoztak a kiállítás sikerét és elismerését illetőleg. Majd hova-tovább megnyugtatóbb érzés adott kedvet a további munkára, midőn az angol közönség és különösen a szakkörök érdeklődését mindinkább fokozódnı láttuk.

Az egész angol sajtó, úgy a londoni, mint a vidéki, a politikai nagy lapok, mint a szakközlönyök, elejétől kezdve mindvégig rokon-szenvesen, teljes elismeréssel és magasztalással szóltak a kulturális osztály kiállításáról, egymásután közölték a beható ismertetéseket és méltatásokat. Kiállításunkról megjelent közel 500 angol ujság közlemény van birtokomban, mint érdekes emléke a kiállításnak. Vannak a cikkek között olyanok is, melyek a Franco-British angol tanügyi kiállítását a mienkkel szemben kevésbé rendszeres és szegényesnek mondották. Hasonlóan nyilatkoztak az angol szakemberek legtöbbjei, akik kiállításunkat tömegesen látogatták és tanulmányozták. — Egy irországi technikai intézeti tanár, Edward Sheehan, a dublini Sinn Fein című

lapban kiállításunkról hosszabb cikket közölt, melyben párhuzamot vonva a két kiállítás között, ezt mondja: «En gondosan tanulmányoztam és összehasonlítottam a két kiállítást, és mondhatom, hogy a magyar mértföldekre hagyja el, (leave miles behind) maga mögött a másikat.» Nekem azon viszonynál fogva, mely engem a kiállításhoz fűz, tartózkodnom kell a kiállításunk iránt nyilvánult subjectiv nyilatkozatok közzétételétől, nem is tartom helyesnek a magam ítéletét helyezni előtérbe, de mert a mi munkánk már a multa tartozik, s érdemes rá, hogy most már tárgyilagosan ismertessük, kiállításunk bemutatásánál, ahol tehetem, lehetőleg az angol sajtó véleményét fogom idézni. Ezt szívesebben teszem azért is, mert nem lehet ránk nézve érdektelen tudni azt, hogyan ítélt rólunk az a művelt nagy nemzet, melynek szeméi elé állítottuk kulturális munkánkat.

A kulturális kiállítás szervezésénél vezetett az a gondolat, hogy felöleljük lehetőleg a magyar tanügy és kultura teljességét s annak állapotát nem egyes kiállítók széttagolt munkájában, hanem az intézmények szerves rendjében bemutassuk. Ennek a szempontnak megfigyelésével a kulturális osztály kiállítása kiindult a kisedővástól, bemutatta az elemi oktatást, áttért a középfokú iskolákra. E két iskolanem között foglalt helyet a polgári, kereskedelmi és felsőbb leányiskolai intézmény. A maga helyén, természetes kapcsolatban a két fajú iskolával állottak az elemi iskolai tanítóképzők, ezek után a Pædagogium és az Erzsébet Nőiskola, mint a polgári iskolák tanítóképző intézetei. A középiskolák és a felső oktatási intézetek közé volt kapcsolva a művészeti oktatás, melyet az Iparművészeti Iskola és Képzőművészeti főiskola képviseltek. Az egyetemekkel és a műegyetemmel kapcsolatban szerepeltek a különböző főiskolák, ezek folytatásaként külön hely jutott az iskolán kívüli oktatásnak, a University Extensionnek, melynek keretében és azokkal kapcsolatban mutattuk be tudományos és kulturintézeink munkásságát. Kellő méltatásban részesültek a gyógy-pædagogia intézetek, az irodalom mellett a zene és színészet, végül harmonikus egészben foglalta össze nemzeti kulturánkat a sajtó.

A kulturális osztály a Warwick Road-i bejáratnál levő Princes Hallt foglalta el egymagában, s a nagyon szaggatott kiállítási terület többi részétől elszigetelve feküdt. Különben fekvése kedvező volt, mert az öt bejárat közül ez volt az egyik főbejárat, melyet leggyakrabban használt a közönség, s ezen belépve szemben találta osztályunkat. A 620 négyszög méternyi terület közepén két részre választva fülkébe volt osztva, melyekben az egyes iskolanemek és kulturális intézetek elkülönítve találtak elhelyezést.

A csarnok falai a magyar építészet remekeit és jellegzetes tájképeket feltüntető friezekkel voltak díszítve, melyeket a stilizált magyar

korona választott el egymástól. Az izléses diszítés Várdai Szilárd igazgató terve szerint a képzőművészeti főiskolában készült.

A csarnokba lépésnél a jobbra és balra eső fülkében az Országos m. kir. iparművészeti iskola (Hungarian School of Decorative Art) kiállítása kötötte le a figyelmet. Itt ki voltak állítva az intézet tanítványainak rajzai, festményei, fafaragási és gipsz szobrászati művei, két szabadon álló üveges szekrényben plaketták ötvös és zománcozott munkák a többiekkel együtt tanúskodtak az iskola magas színvonalon álló tanításáról, mely az előző nemzetközi kiállításokon is teljes elismerésre tett szert.

A művészi bevezetés után a második fülkében (Kindergarten and Elementary Schools) és annak homlokfalán volt a kisedővás és elemi oktatás intézményszerűleg bemutatva. A fülke fő falán Magyarország térképén bemutattuk a kisedővók és elemi iskolák területbeli eloszlását, grafikonokon pedig az iskolák minden irányú állapotját feltűntető statisztikai adatok voltak feldolgozva. Itt említtem fel mindjárt, hogy hasonló tárgyú térképek és grafikonok voltak minden fokú iskola fülkéjében az iskolák állapotjainak feltűntetésére. Ezek Varga Gyula miniszteri tanácsos és intézeti igazgató vezetése és tervezése szerint a magy. kir. központi statisztikai hivatalban készültek nagyon izléses szép kivitelben. Egy kisedővónak modelje körülvéve a kisedővókban és képzőkben előállított munkákkal kedves szemléltető képet adtak a gyermek lelkének művelésére és kedélyének kiképzésére irányuló legelső munkáról, mely törvényileg intézményszerűen van szabályozva. A Journal of Education augusztusi számában egy hosszú és minden részében pontos közleményben okosan és szeretettel ismertetve kiállításunkat, erre vonatkozólag ezt írja: «Festőileg van bemutatva a gyermekkertek fejlődése, amint elvárhatjuk egy olyan rendszer mellett, mely államsegélyes gyermekotthonokat, egy olyan fajú magyar iskolát, hozott létre, mely külön tanulmányra érdemes, s melyekben a kis gyermekek értelmi és fizikai képességei rendkívüli kedvező körülmények között Fröbel rendszere szerint fejlesztetnek. A legtöbb gyermeket itt teszik alkalmassá az elemi iskolai pályafutásra, hol az iskoláztatás a hatodik és tizenkettedik év között kötelező». Szép kivitelű modelben mutattuk be a bavanistei m. kir. állami gazdasági népiskola képét, típusát egy olyan iskolának, mely nagy jelentőséggel bír hazánkban. A mezőturi, biharderecskei és makói hasonló jellegű iskoláknak fényképei, szalma, gyékény és fűz vessző és női kézimunkái, konzervek, termények az iskolákban folyó életről és munkáról olyan élénk képet nyújtottak, melyet folyton megújuló érdeklődéssel néztek a látogatók. A fennebb idézett kitűnő tanügyi lap erről a tárgyról így ír: «Az elemi iskolák

bámulatos gyarapodása Magyarországon, dacára annak a nehézségnek hogy némely vidékeken a lakások nagyon szétszórtaan fekszenek, valóban meglepő. Némely helyeken, ahol helyi iskolákat lehetetlen felállítani, mint a Nagy Magyar Alföldön, hol a lakosok mértföldekre vannak egymástól, vándortanítók vannak a községek által alkalmazva s a tanítás is különösen ezen szétszórtaan élő nép földművelési szükségleteihez alkalmazkodva folyik. A földműves nép gyermekei számára gazdasági elemi iskolák vannak szervezve, melyeknek érdekes fényképei láthatók a kiállításban, habár a tanítás, amint látszik, a szabad ég alatt folyik». Ezt a kiállítást kiegészítette egy tanszermuzeumbeli elemi iskolai normális tanszergyűjtemény, képet adva arról, milyennek kell lennie minden elemi iskola felszerelésének. Valahányszor ezt a felszerelést angol látogatóinknak megmutattam és megmagyaráztam, mindannyiszor azt kívántam gondolatban, vajha ez a valóságban is így volna meg minden iskolánkban. A már idézett cikk erre megjegyzi: «Nagy jelentősége van a természetrajzi muzeumnak; olyan berendezés ez, melyet érdemes volna a mi iskoláinkban, különösen a városokban, meghonosítani». Az iskola épületekről ezt írja: «Habár a szabad ég alatti iskolák a magok helyén folyton fejlődnek, nem csekélyebb gondot fordítanak az iskolaépületekre, melyek a magyarországi városokban, még a legtávolibb vidékeken is nagyon figyelemreméltók. Hogy a modern egészségügy és iskolai ideálok is tekintetbe jönnek, azt az e célra szolgáló sokszor fejedelmi építmények bizonyítják. Az utolsó tíz év alatt az állam több millió koronát fordított iskolai épületekre és Budapest városa ugyanazon idő alatt ennek felét áldozta e célra.

A következő harmadik fülke, (Teachers Training Colleges) a tanítóképzőknek volt szánva. Gazdag anyag volt itt kiállítva az iskolák épületeit, azok berendezését, tanítását és egyéb életét feltűntető képekben, melyek a falon és forgó állványokon voltak elhelyezve. Stereoskop szekrényekben üvegfényképek illusztrálták ugyanazt szemléltetőbben. A tanárok tudományos munkásságáról és a tanulók buvárkodó foglalkoztatásáról tanuskodtak azok a természetrajzi és mikroszkopikus készítmények, melyekből igen gazdag és tanulságos gyűjteményt állított ki a polgári iskolai tanítóképző intézet és az Erzsébet Nőiskola. A tanítónképző intézetek egymással vetélkedve állítottak ki szebbnél szebb női kézimunkákat, melyek több szekrényt megtöltöttek. Angliában az iskolákban a női kézi munkákra, különösen a finomabb és veszélyesebbekre kevesebb súlyt helyeznek, mint nálunk, azért ezekkel nagy feltűnést keltettünk és sok dicséretet arattunk. A fiúiskolák slójd és agyagmunkái, mely utóbbiakból a szabadkai tanítónképző intézet is igen gazdag és érdekes gyűjteményt állított ki, szintén szép fejlettségben mutatták be a képzőintézet-

inkben gyakorolt kézügyességet. A tanulók rajzaiból is változatos szemelvények voltak kiállítva. A fülke bejáratánál a Pædagogium és Erzsébet Nőiskola forgó állványain bemutatott és megvilágított diapositiv képek a hazánkban és külföldön végzett tanulmány kirándulásokról, az iskola életéről adtak eleven festői csoportokat. Mint új és nagyon dicsért intézmény tetszett az angoloknak az a meghonosított szokás, hogy iskoláink az igazgatók és tanárok vezetésével külföldre is rendeznek tanulmányi kirándulást. A II. ker. áll. tanítónőképző intézet és az Országos Nőképző Egyesület valamint az Erzsébet Nőiskola fényképein a háztartási és konyhai életet megjelenítő képek keltettek csodálkozást; mert Angliában, mint azt a látogató tanítónők állították, ilyen természetű tanítás az ő iskoláikban nincs meghonosítva. «A magyar nők jó gazdaasszonyok hírében állanak», felelém nekik, «s így már az iskolában is alkalmat kell adni nekik, hogy magukat ilyenekké kiképezhessék.» De már a disznóölést (Swinekillling) és feldolgozást ábrázoló jelenetet shokingnak tartották és komolyan kifogásolták. «Az már mégis csak tullépi a nőnevelés határait,» jegyezték meg.

A negyedik fülke (Grammar Schools, Commercial Schools, High Schools for Girls) a polgári, kereskedelmi és felsőbb leányiskolák kiállításában is a női kézimunkák magasodtak ki különösen. A budapesti székesfővárosi III. ker. Bécsi-utcai polgári leány és női ipariskolának 16 keretben bemutatott női kézimunkái, aranyhímzéssel, tűfestéssel, színes lapos hímzéssel, magyar, arabs és más motívumokkal olyan kiváló munkák voltak e nemben, hogy itt is, mint nyolc évvel előbb Párisban is, méltán keltettek bámulatot. Sokan tanulmányozták e gyűjteményt és csináltak róla vázlatokat. Mindezek a szép munkák faégetéssel díszített keretekben üveg alatt voltak kiállítva. Mindenik keret más-más motívumban készült. Méltán sorakoztak e gyűjtemény mellé a VI. ker. áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium női kézimunkái, melyek finom ízlésről és kivitelbeli nagy ügyességről tanuskodtak. A kézimunka minden faja nagy változatossággal volt képviselve, így a madeira hímzés, fehér vászonra, szürke bársony égetéssel, csipkehímzésű legyezők, pávaszem és virághímzés arannyal és színes selyemmel. Nagyon értékes és szép női kézimunkákat állított ki négy nagy keretben az Országos Nőképző Egyesület, melyek tűfestéssel és aplicatióval, japánhímzéssel készültek. Nagyon ízlésesek voltak bőrmunkái bársony vasalással. Az ujbpesti, hosszúfalusi polgári leányiskola, a temesvári, szegedi, trencsényi és budapesti IV. kerületi felsőbb leányiskolák női kézimunkái is sok becses anyagot állítottak ki. Legtöbbször tanmenetüket is beküldötték, ami a tanítás rendszerességének és tervszerűségének igazolására szolgált. Ebben a fülkében

egy gazdag és változatos áruismei gyűjtemény, leginkább magyar termékek és árucikkekéből a kereskedelmi iskolák felszerelésének tervszerűségéről adott tanúságot. Ennek összeállítására több szakiskola küldött be tárgyakat a maga tanszergyűjteményeiből. Az angol szakembereknek nagyon tetszett ennek a nagy üveges szekrénynek érdekes tartalma. A kolozsvári Kereskedelmi Akadémia új épületének és bennlakó intézetének képe fogalmat adott arról, hogy iskolaépületeinkben a célszerűség elvét ízléssel is tudjuk párosítani s az angol Boarding House-rendszer is meghonosult. A budapesti Keleti Kereskedelmi Akadémia növendékeinek több nyelvbeli írásbeli dolgozatai, térképei és a tanárok által kiadott tankönyvek e főiskolának gyakorlatias irányáról és helyes munkásságáról tanuskodtak. Az angol szaklapok e fülkéről is tudtak sok helyes és tanulságos dolgot mondani. «A magyar kiállítást dr. Erődi kalauzolása mellett megtekintve, írja az «Educational News» június 20-iki száma, az ő magyarázatából világossá lett előttünk sok minden, amit különben nem értettünk volna. Úgy látszik, Magyarországon sokkal nagyobb súlyt helyeznek a kézügyességi munkára, mint nálunk s a női kézimunkák példányai valóban gyönyörűek.» A női kézimunkákról a «Journal of the Royal Society of Arts» június 5-iki száma így ír: «A női kézimunkák nagy mennyiségben vannak, minőségileg kitűnők. Leginkább hagyományos jellegűek, akár nézzük a háziipari munkákat, melyek nemzedékeken át majdnem mindig ugyanazon minták szerint készültek, többé-kevésbé ugyanazon módon, akár az iskolák munkáit.» A Journal of Education ismertetése így hangzik: «A felsőbb leányiskolák valóban pompás női kézimunkái annál feltűnőbbek, mert olyan iskolákból valók, melyekben a felsőbb tanulmányok éppenséggel nincsenek elhanyagolva, s hol az idegen nyelvek és irodalmak tanítása teljes összhangban van a nagyobb kultúra utáni törekvéssel, ami talán sehol sincs annyira és oly gondosan előmozdítva, mint Magyarországon, hol a nők nevelése egyúttal gyakorlati és finom a szó legnemesebb értelmében.»

Az ötödik számú füлке (Classical and Modern Secondary Schools and Museum of Appliances of Instruction), mely méreteire nézve az előbbieknél kétszerese volt, a középiskolának és vele együtt a tantermúzeumnak szolgált. Gimnáziumok és reáliskolák épületeinek fényképei állami és felekezeti iskoláink modern és célszerű építéséről adtak fogalmat. Bő anyagot találtak itt az iskolaépítésszek a tanulmányozásra és megbeszélésre. Építészeti szaklapok foglalkoztak is iskolaépületeink ismertetésével. A «The Illustrated Carpenter and Builder» (A képes ács és építész) szeptember 25-iki száma «Hints of Hungary» (Intelmek Magyarországról) című cikke, miután a magyar kiállítás összes magyar építkezéseiről szólott, így folytatja: «A magyar

közéletnek talán egyetlen egy ágában sem történt újabb időben olyan jelentékeny haladás, mint a közoktatásügyben. Ezt szépen illusztrálja a tanügyi osztály (Educational Section), s bár nem lehet feladatunk, hogy itt közoktatásügyi kérdéseket fejtegetünk, fel akarjuk hívni a figyelmet azokra a nagy vívmányokra, melyeket a művészeti nevelés terén felmutatnak. Nagyon figyelemre méltók azok a fényképek is, melyeket Budapest csarnokában láttunk. Aligha van Angliában iskola, melyet a budapesti Dob-utcai elemi iskolával össze lehetne hasonlítani. A fénykép pompás palotát mutat megragadó építészeti rajzban, mozaik friezzel bámulatos szép és ízléses kivitelben.» «A Building Trade» (Építő ipar) című lap június 3-iki száma is hosszú cikkben fejtegeti az építészeti részt és e szavakkal végzi cikkét: «Mindent egybevetve nagyon sok van a kiállításban, ami azt mutatja, hogy Magyarország és a magyarok érdemesek a becslésre és közelebbi tanulmányozásra.» Bemutattuk aquarellekben és plasztikus modellekben a Ferencz József Nevelőintézetet, ezt az elsőrangú internátust, melynek szervezésében és berendezésében nem az angol boarding-house rendszer, hanem a francia minta lebegett szemünk előtt. A mi iskolarendszerünkbe az angol pensionátus, ez az ideális családi jellegű nevelőintézet, nem volna beilleszthető; nem tudna a mi kereteinkben boldogulni.

A középiskolák tanulmányi eredményének feltüntetésénél csak a rajzoktatásra szorítkozhattunk, melynek köréből számtalan szabadkézi és mértani rajzi albumot mutattunk be, s a falakra aggatott rajzlapok gazdag és jellemzetes gyűjteménye szolgált további tájékoztatásul. A budapesti VI. ker. reáliskola külön bemutatta rajzoktatásának tanmenetét.

A tanszermúzeum üvegszekrényekben nem nagy, de válogatott természetrajzi és természettani mintagyűjteményt (mintegy 3000 tárgyat) állított ki, melyet nemcsak szakférfiak, hanem a nagy közönség is állandóan élénk érdeklődéssel nézegettek. Biológiai præparatumaiknak nagy piacot is teremthettünk volna, ha üzletileg lettünk volna berendezve. Különös figyelmet keltettek a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai gimnázium és a II. ker. reáliskola egészségügyi gyűjteményei, melyekről a School Guardian (Iskola-ór) június 20-iki számában következőleg ír: «A magyar tanüggyel kapcsolatban láthatók egy szekrényben olyan kiállítási tárgyak, melyeket a mi országunkban is utánozni kellene, különösen ha figyelembe vesszük, hogy hány gyermek halálát okozza a mérges növények és közönséges mindennapi használati tárgyak nem ismerése. A szóban forgó szekrényben láthatók mérgek, mint foszfor, higany, egy palack tiszta alkohol (mellette egy alkoholikus szívnek tipikus præparatuma), modelljei mérges gombáknak, melyeket gyakran összetévesztenek ehető gombákkal és a

növényvilág egyéb mérges termékeivel. Az ételeknek szennyes papírba csomagolása által okozott megmételtyezése tisztán látható az ételeken feltüntetett bacillusok csiráiban. Ki van állítva egy régi könyv, melyen a tuberkulózis csirái láthatók, vannak édességek, melyeket mindenféle mérges festékekkel színeznék, hogy a gyermek szemét jobban ingereljék, láthatók színes írónok, melyek ha nem is halált okozók a használatban, de semmi esetre sem mentesek a komoly veszedelemtől. Csak pár évvel ezelőtt írta egy ismert nevű botanikus író, hogy London piacán tudatlanságból megvételtre kínáltak belladonna bogycákat szeder helyett. Maga a pusztasága lehetősége az ilyen összetévesztésnek és annak rettenetes következményei meggyőzhetnék a mi iskolai hatóságainkat annak szükségességéről, hogy iskolai életünket praktikusá tegyék és ebben a tekintetben mi nagyon is sokat tanulhatunk Magyarországtól.» Az angol király is kiállításunk meglátogatásánál nagy érdeklődéssel nézegette e szekrények érdekes tárgyait. Csodálkozva és helyeslőleg hallották az egészségügyi kiállítás bemutatásával kapcsolatban, hogy nálunk az egészségtant iskolaorvosok tanítják, míg Angliában a tanítók vezetik be tanítványaikat annak elemeibe.

Tanszergyűjteményeink értékességét emelte az a körülmény, hogy összes tanszereink, az optikai lencsét kivéve, már itthon készülnek, amivel az angol szakembereknek becsülését is sikerült kivívni. Tanszerekészítőinkkel többen összeköttetésbe is szándékoznak lépni. Így tanszermúzeumunk e kiállításban való részvételével valószínű hazafias missziót végezett. Kívánatos volna, hogy ez az eset ne maradjon egymagában, elszigetelten. A fiumei m. kir. állami főgimnázium gazdag természettudományi gyűjteménye a Quarnero állatvilágából külön szekrényben annak az illusztrálására szolgált, hogy az egyes iskolák a maguk vidékéről származó tárgyaknak összegyűjtésével, hogyan gazdagíthatják tanszergyűjteményüket. Külön szekrényben voltak egybegyűjtve a rajztanítás eszközei, köztük Markup tanár modelljei.

Iskolakönyveinkből öt (egy magyar, német, román, szerb és olasz-magyar tannyelvű) gimnáziumnak és két (egy magyar és egy német tannyelvű) reáliskolának a tankönyveit állítottuk ki annak igazolására, hogy Magyarország mennyire szabadelvűen jár el a nemzetiségekkel szemben, midőn a középiskolai törvényben megengedte, hogy a hitfelekezetek maguk határozzák meg az általuk fenntartott nyilvános középiskolák tannyelvét. A tankönyvgyűjtemény illető szakaszai fölött tett abbéli statisztikai adatok, hogy hány középiskola áll fenn az illető tannyelven, eléggé világosan tolmácsolták a nemmagyar nyelvű iskolák csekély számát a magyar tannyelvűekkel szemben.

A hatodik fülke (Royal Hungarian College of Art) egészen az

Országos Képzőművészeti Főiskola kiállítását foglalta magában. A kiállítási csarnok díszhelye, fogadó terme is volt egyúttal e fülke, középen délszaki növényekkel díszített magas pedesztálon a király szobrával, Zalától. Emelték a fülke díszét a két csoportban elhelyezett bőrkarosszékek, melyek mindenike egy-egy remeke volt a bőrdíszműveknek. Hasonló szakbeli munkákból zacskók, pénztárcák, író-mappák, övök voltak két nagy üvegszekrényben elhelyezve. A falakon és forgó állványokon az iskola művész növendékeinek rajzai, festményei, szobrocskái, gipsz- és fafaragási és sokszorosító munkái voltak közszemlére kitéve és szolgáltak a látogatók ezreinek élvezetül és tanulságul. A főiskola ezzel a magas koncepciójú alkotásával is rászolgált arra az elismerésre, melyet minden alkalommal itthon és külföldön méltán kivívott magának. E csoportbeli munkákról számtalan ismertetés jelent meg az angol lapokban, többek között a «Journal of the Royal Society of Arts», a művészeti társaság közlönyében, mely következőképen szól a bőrmunkákról: «A bőrtárgyak legnagyobb része olyan munkákból áll, melyek bár rajzilag legtöbbször magyar jellegűek, a technikai kivitelben közvetlenül hollandiai eredetűek, eredetileg azonban Indiából valók. Van nagyon sok szék és számos kisebb tárgy, színes (legtöbbször) kék bőrből, rajta aranyos mintázattal. A munka nagyon meglepő az első látásra, majdnem lehetetlen kitalálni, hogyan készült. Végre kisl, hogy batik munka bőrön. Hasonló természetű munkát készítettek Hollandiában és állították ki külföldön, de ezeknek a magyar munkáknak rajzai sokkal összefüggőbbek, mint a hollandiaiak, melyek megtartották a jávai minta nyers jellegét. Az earls courti kiállításban látható batik munkák bőrön semmiesetre sem csupa nyers jellegűek (habár hatás tekintetében idegenszerűek is) s azt a benyomást teszik ránk, hogy a művész elérte azt, amit célul tűzött ki magának, nem dolgozott vaktában vagy bízva abban, hogy a véletlen szerencse sikeres eredményre vezet. A bőrnek ez a díszítő feldolgozása sokkal kielégítőbbnek látszik, mint a síkfelületi eljárás módjai, melyeket eddig megkíséreltek.»

A hetedik fülke (Universities and Colleges of University Standing) egyetemeinknek és főiskoláinknak volt szánva. Az előtérben egy díszes szekrényben voltak kiállítva dr. Wartha Vince műegyetemi tanárnak majolika-tanulmányai, bronzkori mészbetétes edények utánzatai, laboratoriumi kísérletek a Gobbio lüster ólom- és óntartalmú mázokon való előállítására, melyek, mint annak idején Párisban, úgy itt is nagy érdeklődés tárgyai voltak. A főfalat majdnem teljesen lefoglalta dr. Richter Aladár kolozsvári egyetemi tanárnak 16 keretbe foglalt és forgatható állványra alkalmazott herbariuma, csupa magyar-honi, jobbára erdőlyrészi növényzeti csoportképekből. Tudományos

érdekű, egyszersmind szemléltető látványosság. Érdekességét fokozta az, hogy a növények régiói fényképekben voltak feltüntetve. Kiállítottak még a kolozsvári egyetemről az ábrázoló geometriai, az érmészeti és régészeti, vegytani intézetek. A fülke egyik falát díszítették a budapesti egyetemi orvosi fakultás épületeinek fényképei, egy másik falon a műegyetemi kémiai laboratóriumának és elektrotechnikai intézetének fényképei. A műegyetem vízépítészeti tanszéke szép nagy keretben bemutatta a szegedi víztorony aquarell képeit és a bökényi kamarazsilip keresztmetszetének mintáját. Állandóan lekötötték a látogatók figyelmét dr. Kenyeres Balázs kolozsvári egyetemi törvényszéki orvostani intézetének fényképei, sztereoszkóp-szekrénye folytonos ostromnak volt kitéve a sok látogató részéről. Dr. Konkoly-Thege Miklós, az ógyallai asztrofizikai obszervatórium igazgatója saját szerkesztű Nap és Hold fényképező távcsövet, protuberancia spektroszkópot és sidero spektrográft állított ki. Mindezek a műszerek a kir. Meteorologiai és földmágnességi intézet műhelyében készültek. E szakembereknek felette tanulságos műszerekből tudomást vettek az angol szakörök, hogy Magyarországon a tudomány ezen specialis ágában is számottevő munkásság folyik. Sajnos, hogy ezek a kényes természetű műszerek a nagy érdeklődés folytán némi sérülést szenvedtek. A budapesti földrengési obszervatórium műszereinek fényképeit állította ki. A miniszterium három nagy albumban bemutatta a budapesti és kolozsvári egyetemek épületeinek és azok terveinek képeit. Ezt a háromkötetes albumot 30 példányban megküldötte a miniszter ajándékkal az angolországi egyetemeknek és elsőrendű könyvtáraknak is. A miniszterium által kiadott «Hivatalos Közlöny» 15 kötete a magyar tanügyi adminisztráció rendszerességéről és rendezettségéről tett tenuságot.

A nyolcadik fülke (Institutions for the Defective) a gyógy-pædagogiai intézetek kiállítását, a siketnémák, vakok és gyengeelméjűek oktatását és nevelését foglalta össze egy gazdag és tanulságos keretbe. Térképek, statisztikai grafikonok és diagrammok adtak felvilágosítást ezen intézetek elterjedéséről és mindennemű állapotáról, fényképek és aquarellek mutatták be az iskolaépületeket, a tanulók rajzai, írásai és házi munkáinak nagy és szép gyűjteményével számoltak be a tanítás eredményéről. A szemléltető taneszközök sokfélesége adott fogalmat arról a humánus és gondos munkáról, mellyel a szerencsétlen embertársaink kiképzésén fáradoznak. Egy angol lap (The Journal of Education augusztusi száma) erről a tanulságos és érdekes fülkéről ezt írja: «Magyarország tanulmányi kiállításának ismertetése nem volna teljes, ha meg nem emlékeznénk arról, ami a kiállítás legvonzóbb része, a gyengeelméjűek osztálya. A nemzeti

oktatásnak ez a szükséges, de sajnós, leggyakrabban elhanyagolt ága szokatlan figyelemben részesül ennél a népnél, mely az emberszeretet és ideálok iránt oly sajátlagosan érzékeny, a siketnéma és vak gyermekek kézimunkáinak meglepő kiállítása egymagában is szembe-tűnő bizonyítéka annak a sikernek, mely a munkásság ezen irányá-ban folyik. Himzések, gyerekjátékok és agyagmintázások között van-nak a legsikerültebb tárgyak s ezek között is figyelmet érdemelnek különösen a vakok munkái. Itt érdemel említést, hogy Budapesten és másutt az országban külön iskolák vannak a hülyék és epilepti-kusok számára.» Meg kell említenem, hogy ennek a felette érdekes gyűjteménynek jó nagy részét a minisztérium részéről Nárai Szabó Sándor miniszteri tanácsos úr a London County Council iskoláinak ajándékozta, hol állandóan tanulságos mintakul fognak szolgálni enemű iskoláink magas színvonaláról.

A kilencedik fülke (University Extension and Scientific Insti-tutions) az iskolán kívüli oktatás intézményét és a tudományos inté-zeteket karolta fel. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és főfelügyelősége a vidéki múzeumok és könyvtárak és népkönyvtárak térképeivel és nyomtatványaiival számolt be arról a nagy kulturális munkáról, mely nálunk néhány év óta e téren folyik, s ennek be-mutatása különösen Angliában bírt reánk nézve fontossággal, hol a közkönyvtárak intézménye Amerika után a legmagasabb fokon van ki-fejlődve és virágzik legfőkép. A Nemzeti Múzeum fényképei és dia-grammjai ezen elsőrangú intézetünkről és a magyar kultúra szolgál-atában végzett munkájáról adtak világos képet. Nagy érdeklődést keltettek az Országos m. kir. Zeneakadémia és az Orsz. m. kir. Szín-művészeti Akadémia fényképei, melyek egymás mellett mutatták be e két országos műintézetünket, egyiket fényes palotájával, a mási-kat a keleti ízlésű szép Uránia színházzal és festői interieurjeivel. A Magyar Földrajzi Társaság Közlönyének harmincöt évfolyama, a Balaton taváról kiadott hatalmas monografiája és Könyvtárának kö-tetei bizonyosságot adtak olyan nagy munkásságról és élénk életéről, melyhez hasonlótt csak nagy államok rokon társaságaiban találunk. A magyar felfedező utazókról készített térkép pedig, mely a XIII. szá-zadtól napjainkig magyarok részéről folyt kutató utazásokat tüntette fel, eddig nem eléggé ismert és kellően nem méltatott tényekről szá-mol be. Itt csak tolmácsolni akarom a szakértők részéről mindunta-lan felhangzott óhajt, találjon a M. Földrajzi Társaság módot arra, hogy ezt a nagyérdékű térképet sokszorosíttassa s így szélesebb körben is ismeretessé tegye.

Előkelő helyet foglalt el e keretben az «Uránia tudományos Színház» és a hasonnevű tudományos egyesület, melyek az iskolán

kívüli oktatásban karöltve haladva, egyesült erővel az egész országban kifejtett óriási munkásságuk nyomán a kultúra áldása gyarapodik. Két nagy táblán voltak feltüntetve a színház repertoire darabjai, melyek az iskolai tanítást támogatva szemléltető bemutatásokkal egészítették ki az elméleti oktatást. Nagyon megnyerte az angolok tettségét az, hogy az előadott darabok sorában az angol nép és föld, a történet és élet ismertetését is megtalálták. A statisztika adatai mellett mutatványul ott látták a megvilágított gyönyörű színes üveg-fényképek gyűjteményét, melyekkel az Uránia színpadján a darabok szemléltetővé tételnek. Történelmünk kimagasló eseményein, királyaink, hőseink képein kívül bemutattuk legszebb honi tájaink és idegen vidékek színes diapozitívjait. És gondoskodás történt azonkívül, hogy a nálunk oly előnyösen ismert Shrubsole az angol közönség előtt külön színpadon Uránia-darabokkal naponkint három előadásban ismertesse Magyarországot, népünket, életünket, történelmünket és közjogi viszonyainkat.

Dr. ERŐDI BÉLA.

REFORMTÖREKVÉSEK A MATEMATIKAI OKTATÁS TERÉN.

(Hatodik közlemény.)*

- **Lietzmann W.*: Die Grundlagen der Geometrie im Unterricht. (Zeitschr. für math. und naturw. Unt. XXXIX. 1908.)
- Lightfoot I.*: Approximations in Arithmetic. (London, Normal Tutorial Series, The Normal Press.)
- Lorey W.*: Freiere Gestaltung und Privatstudien im math. Unterr. der oberen Klassen. (Zschr. für math. und naturw. Unt. XXXIX. 1908.)
- Marotte F.*: Les «Nouveaux Éléments de Géométrie» de M. Ch. Méray. (La Revue de l'ens. des Sciences. I. 1907.)
- Maugéy A.*: L'expérience en Géométrie. (La Revue de l'ens. des Sciences. II. 1908.)
- Méray Ch.*: Les «Nouv. Éléments de Géom.» de M. Ch. Méray. (La Revue de l'ens. des Sciences. II. 1908.)
- **Mittag M.*: Zur geometrischen Darstellung algebraischer Formeln. (19. des Jahresb. Hgl. Anh. Landessem. Cöthen O. 1901.)

* Az előbbi öt közleményt l. a Magyar Pedagógia 1908. XVII. évfolyamában (január—április).